

Egy ómagyar kori kontaktusjelenségről
Haader Lea MTA Nyelvtudományi Intézet

Az előadás egy speciálisan megközelíthető 16. századi kontaktusjelenséget tárgyal. A kontaktushatás felismeréséhez elsősorban az ómagyar kori kódexmásolók hibázásainak, azaz a másolás során létrejövő írásbeli megakadás-jelenségeinek rendszerszerű vizsgálata segít hozzá: a megközelítés tehát főként a pszicholingvisztika oldaláról történik, mivel a hibázások révén tárulnak fel a 16. századi másolók grammatikai-nyelvi tudatának rejtettebb rétegei. E vizsgálat számára előnyt (de egyben nehézséget is) jelent, hogy norma még nem köti a sriptorokat, a helyesírási rendszerek megállapodatlanok, a középkori kéziratkultúrára pedig a korábbi művek folyamatos átírása jellemző.

Az írottól → írott szövegprodukción – jelen esetben a szövegmásolás – mentális folyamatai több fázist is magukban foglalnak. Az említett kontaktusjelenségek a hangzó szintből, az akusztikai jelből kiinduló fonéma → graféma átváltáskor válnak érzékelhetővé.

A hangtan területén realizálódó írásbeli megakadás-jelenségek jó része bizonyos sriptoroknál egy német, közelebbről bajor–osztrák fonéma–graféma megfeleltetési kódról árulkodik: az *f* *v*-ként jelenik meg, a zöngés mássalhangzó zöngétlenként realizálódik (és fordítva), a *gy*-nek megfelelő grafémát keresi a sriptor, a labiális *a*-nak megfelelő grafémát többször és többen az *o*-ban találják meg, a szibilánsokat német módra jelölik.

Az, hogy a német másodnyelvként funkcionálhatott a sriptori réteg egy részénél, a vizsgált korban nem meglepő. Ennek természetesen szociokulturális vonatkozásai is vannak: a kódexmásolásban legaktívabb női kolostorokba (Óbuda, Nyulak szigete) előkelőbb családokból érkeztek a növendékek, akiknél családi, neveltetési, környezeti háttérként kisgyermekkorától kezdve jelen lehetett másodnyelvként a német, és hatása a hangrendszerben a hibázások, javítások, bizonytalankodások alapján rögzülni látszott. Ráskay Leánál pl., akinek az északkeleti nyelvjárás volt az anyanyelve, erőteljesen jelen van (ugyanakkor az egyazon kolostorban működő Sövényházi Mártánál nem).

Az ómagyar korra feltehető kontaktushatásoknak tehát az eddig hangoztatott latinon kívül még másik ágával is kell számolni: a némettel. A kétfajta hatás a szövegek keletkezésének és sokszorosításának függvényében a nyelvnek két eltérő területét, valamint a szövegalkotók eltérő csoportjait érintette: mondattant, ill. hangtant, fordítókat ill. másolókat.

Haader Lea